

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

HUKUKUMUZ
VE
AHVALİMİZ

MUHAMMED ESED

İngilizce'den Çeviren
Sinan Yapıcı

işaret

İŞARET YAYINLARI: 233

M. Esed Kitaplığı

Kitabın orijinal adı

THIS LAW OF OURS AND OTHER ESSAYS

© İşaret Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni

Dr. İsmet Uçma

Editör

Prof. Dr. Ömer Aydın

Çeviren

Sinan Yapıcı

Dizgi

S.Y.

Tashih-Redaksiyon-Mizanpaj

Ertuğrul Özalp

Kapak

Yunus Karaarslan

1. bsk. İstanbul 2018

Baskı-Cilt

Şenyıldız Matbaacılık Yay. LMT. ŞTİ.

Gümüşsuyu cad. No: 3/2, Topkapı/İstanbul

Tel: (0 212) 483 47 91

Sertifika no: 11964

Mizanpaj programı: QuarXPress

Karakter/Font: Utopia

Metin: 10 ve 9 pt. (Satır arası: 13.2 ve 12.2 pt., Paragraf arası: 2 mm.)

Dipnot: 8 pt. (Satır arası: 11.2 pt.)

ISBN: 978-975-350-365-5

Sertifika no: 15826

İŞARET YAYINLARI

Hobyar mah. Ankara cad. Ünal Han, No: 21/1, Cağaloğlu-Fatih

Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 63

Fax: (0 212) 528 30 59

isaret@isaretyayinlari.com.tr

www.isaretyayinlari.com.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
Önsöz (Pola Hamide Esed)	11
HUKUKMUZ	

Yazarın Notu	15
I. Takdim	19
II. Değişim Zamanı	27
III. İslâmî Diriliş	32
IV. Kimin Hatası?	37
V. Yeni Bir Yaklaşım.....	42
VI. Medeniyetimizin Temeli	50
VII. İslâm Medeniyeti ve İslâm Hukuku.....	56
VIII. Bir Önermenin Tartışılması.....	61
IX. Ashab ve Hukuk.....	64
X. Yeni Bir Gelişme	69
XI. Düşüncenin Taklidi	80
XII. Dokuz Yüz Yıl Öncesinden Bir Ses	86
XIII. Yaratıcı Kabullenme.....	89
XIV. Özet.....	94

MUHTELİF KONULAR

Pakistan'la Ne Demek İstiyoruz.....	100
Kendimize Bakış.....	100
Pakistan'ın Emsalsizliği.....	104
Bahane ve Kendini Aldatmak.....	108
Önümüzdeki Seçenek.....	113
Bir Karar Zamanı.....	116
Ahlâkî Seviyemiz	120

İÇİNDEKİLER

Bütün Müslümanlara Çağrı	123
Yazarın Notu.....	123
Müslümanların Gözüyle İslâm'ın ve Batı'nın Karşılaşması	153
İslâm ve Zamanımızın Rûhu	164
İslâm'ın Cevapları.....	173
I. İnsan ve Kâinat.....	174
II. Dinlerin Birbirlerine Karşı Tavrıları	193
III. Din ve Hayır-severlik.....	203
IV. Din ve Toplum	208
Kudüs: Açık Şehir.....	211
Bir Kudüs Vizyonu	217
Hicretin Anlamı ve Önemi.....	225
Kur'ân'ın Mesajı.....	230
MUHAMMED ESED İLE YAPILAN TV SÖYLEŞİLERİ	
Allah-İnsan İlişkisi.....	243
Batı Medeniyeti ve İslâm	263
Kendi Dilinden Kısa Hayatı	279

SUNUŞ

Tarih boyunca yeryüzünden sıra dışı özelliklere sahip birçok düşünür, seyyah, eğitimci, rehber, bilim ve sanat adamı gelip geçmiştir. Bunların arasından özellikle düşünce, bilim, kültür, sanat, ilahiyat, tarih, coğrafya veya diğer alanlarda ürettiği tefekkür yüklü eserlerle öncelikle aidiyet duyduğu kültür ve medeniyetin dokusuna can katan, dolayısıyla evrensel medeniyet birikimine hatırı sayılır katkılarda bulunan, eşine az rastlanır nitelikte parlak şahsiyetler çıkmıştır.

Bu müstesna şahsiyetlerin hem sayıca azlığı hem de nitelikçe farklılığı gibi hususlar bir tarafa, içlerinden çıkan çok daha az sayıdaki insan, bundan da öte özellikleriyle aynı anda birkaç alanda yüksek performans göstererek çok güçlü bir profil çizmişlerdir. Bu yüksek profilli şahsiyetlerden çok sayıda yetiştiren medeniyetlerden birinin de İslâm medeniyeti olduğu kuşku götürmez bir hakikattir. Ait olmakla iftihar ettiğimiz bu medeniyete söz konusu muhteşem özelliği kazandıran etkenin, özgür ve üretken bir tefekkür geleneği olduğunu söylemek asla gerçeğe aykırı bir yargı değildir. Bu ne kadar doğru ise, bunun böyle devam etmediği, büyük insanlarımızın yavaş yavaş tefekkür geleneğinden uzaklaşarak medeniyetimizi son yüzyıllarda içi boşalmış hazine sandıklarına çevirdiği de bir o kadar doğrudur. İçi boşaltılmış hazine sandıkları, gerek zarif ve özgün görünüşleri gerekse dönemlerindeki işlevleriyle hâlâ geçmişteki ihtişamı yansıtacak emareler taşıyor olsalar da, nihayetinde sadece birer “emare”dirler. Dolayısıyla geçmişteki medeniyet ürünlerimiz bugüne ancak eskiden maden ocaklarında kullanılan soğuk ışıklı madenci fenerleri kadar bir ışıltı verebilmektedir.

Olumsuz görünen bu genel tablo içerisinde, zaman zaman gökyüzünde şihap benzeri parıldamalarla medeniyetimizin se-

malarını aydınlatan, böylelikle İslâm toplumlarına tefekkür geleneğimizin bütün ihtişamıyla yeniden avdet ettiği umut ve özgüvenini kazandıran şahsiyetler de yok değildir.

Çoktandır sönmeye yüz tutmuş İslâm tefekkür geleneğini güçlü nefesiyle yeniden canlandırmaya gayret eden bu güçlü şahsiyetlerden biri de hiç kuşkusuz Muhammed Esed' dir.

Bilim, kültür ve sanat dünyamızın ilk olarak birkaç çeviri eseriyle tanınmış olduğu Muhammed Esed, Türkiye'de özellikle *Mekke'ye Giden Yol* adlı hatırat niteliğindeki eseriyle daha geniş çevrelerce tanınmış; ancak nihai ve yüksek tanınırlığına, Türkçe meal çalışmalarıyla “öncesi” ve “sonrası” diye adeta referans eser haline gelen *Kur'ân Mesajı* adlı meal-tefsiriyle kavuşmuştur.

İşaret Yayınları, “Muhammed Esed Kitaplığı” adı altında Esed'in bütün eserlerini bir araya getirmeyi, dolayısıyla bu büyük düşünürümüzün her satırını okuyucunun tefekkür hamulesine katmayı önemli bir görev telakki etmektedir. Bu doğrultuda olmak üzere, Esed'in çeşitli görev ve mevkilerdeki önemli şahıslarla teati ettiği mektuplarının da dilimize kazandırılmasına çalışılmaktadır.

Muhammed Esed, başta da söylediğimiz gibi, tefekkür geleneği sönmeye yüz tutmuş İslâm medeniyetinin semasında yeniden ışıldayan, Müslümanlara umut ve özgüven aşıl原因an parlak bir yıldızdır. Hayatını bir seyyah gibi, dört kıtada ülke ülke gezerek sürdüren Esed, gönlünü kaptırdığı İslâm'ın anayurdu Mekke'yi hep aslı yuvası olarak kabul etmiş, kendi ifadesiyle “her Müslüman'ın kâfi miktarda Arap olduğu” kanaatine içten bağlı kalarak Mukaddes Toprakları hep derin bir sevgi, hürmet ve hasretle yâd etmiştir. Ancak mukadderatı onu salt Arabistan'a değil, başta Hindistan/Pakistan olmak üzere, İslâm coğrafyasının pek çok bölgesine sürüklemiş, uzun yıllar ikamet ettiği Fas'tan sonra, hayatının son yıllarını İspanya'da geçirmiştir.

Ayrıca muhtelif zaman aralıklarıyla ABD, İsviçre, Portekiz, Almanya olmak üzere birçok Batı ülkesinde de bulunmuştur.

Muhammed Esed, güçlü bir İslâmî ilimler müktesebatına sahip olmanın yanı sıra, bu müktesebata kaynaklık etmiş olan Kur'ân ve Sünnet'te açık ve net bir şekilde ifade edilen nasları gözeterek, İslâm'ın her çağda yaşanılır olmasını mümkün kılacak şekilde her daim yeni baştan yorumlanmasını zaruri gören; dolayısıyla İslâm'ın ilk dönemlerinde üretilen konjonktürel sonuçları [içtihatları] kutsayıp donuklaştıran fıkıh geleneğimize güçlü itirazları olan bir düşünceye de sahiptir. Bu yönüyle o, pasif bir düşünür değil, güçlü bir davetçidir. İslâm toplumlarını, küller arasında sönmeye yüz tutmuş tefekkür geleneğimize hep birden üfleme ve küllerin arasında saklı kalmış tefekkür ateşini “sadece Müslümanları değil, birçok yönden sekülerlik bataklığına saplanıp kalmış yoz Batı dünyasını da aydınlatacak” parlak bir ışık kaynağına çevirmeye davet etmektedir.

Muhammed Esed, gittiği her yerde fikirleriyle değiştirdi/dönüştürücü olmayı sorumluluk saymış mütefekkir bir aydındır. Bir diğer vasfı ise mütefekkirliği kadar güçlü olan edebî kişiliğidir. Çoğu aydının sıklıkça kar gibi sıkışan ve nihayetinde misket kadar küçülen avuç büyüklüğündeki tefekkür yoğunluğu, onda tam tersine bir seyir takip eder. Her bir cümlesi, inceden inceye düşünülmüş ve en özlü şekilde ifade edilir hale gelmiş yoğun bir tefekkürü temsil eder. Adeta bir kazan sütü mayalayacak tek damla yoğurt gibi dönüştürücü bir tefekkürü...

Medeniyetimizin son yüzyıllarda vaaz anlatımına kadar gerileyen dinî ifade yeteneği, Esed'in tefekkür yoğunluklu cümleleriyle tekrar yükselişe geçer ve Zemahşerî, Şâtıbî, İbn Hazm ve diğer büyük İslâm bilginlerinin eserlerindeki ifade gücünü yakalar, hatta geçer. Bu, elbette sadece Esed'in donanımıyla ilgili olmayıp insanlığın sosyolojik gelişim parametreleriyle eş zamanlı ilerleyen dil ve anlatım süreçleriyle de ilgili bir durum-

SUNUŞ

dur. Ancak her türlü ilmî, edebî ve sanatsal süreçlerin adeta donup kaldığı bir medeniyet havzasında, tefekkürü ve edebî ifade gücünü harmanlayarak yeniden gündeme çıkarmak da başlı başına bir hizmet ve başarı olarak görülmelidir.

İşaret Yayınları olarak Muhammed Esed'in *Hukukumuz ve Ahvalimiz* adlı bu önemli eserini özenli bir baskıyla okuyucuya sunmaktan büyük bir mutluluk duyuyoruz.

İŞARET YAYINLARI

ÖNSÖZ

Kasım 1952'nin ilk gününde kocamın New York'taki apartman dairesine taşındığımda ve bu fevkalade adamla birlikte yaşamaya başladığımda, onun beşikten beri taşımış olduğu ve muhtemelen de mezara kadar götüreceği belli-başlı bir kusurunu öğrendim: tam bir kibir yoksunu olması... Kibir, gösteriş, bir kusur olarak görülür, aşırı olduğunda da, hem bizim dinimiz olan İslâm'da, hem de dünyanın diğer büyük dinlerinde bir günah olarak görülür. Dolayısıyla şunu sorabilirsiniz: Evli olduğun ve onunla birlikte geçirmiş olduğun otuz yıllık süre boyunca kendisiyle birlikte çalıştığın, dinini ve bakış açısını hem entelektüel, hem de duygusal olarak paylaştığın adamı nasıl eleştirirsin? Benim, garip de olsa, iyice düşünerek verdiğim cevap şudur: İnsanlarla ve hayatın kendisiyle yaşadığım deneyimlerden şu kanaate vardım ki, kişi her zaman kendine değer verdiği kadarıyla değerlendirilir, tabiri caizse, kibirli bir adam, kibirli olmayandan daha fazla ciddiye alınır; yüzeysel düşünen insanlar, bir şahsı görünüşüne göre değerlendirirler. Özellikle de bir yazar için bu fazilet, bir kusur olabilir.

Bu bağlamda ilk deneyimim şöyleydi: Evlendiğimizden tam bir hafta sonra, yeni kocam Muhammed Esed, öyle sanıyorum ki New York'ta "Doğu İlişkiler Okulu" [School of Oriental Affairs] gibi bir isme sahip olan (tam ismini hatırlamıyorum) bir kurumun yöneticisi Dr. Schuyler Wallace tarafından, genel olarak İslâm hakkında uzun bir konuşma yapması ve akabinde çoğu uluslararası ilişkiler lisansüstü öğrencileri olan izleyicilerin meraklı (veya öyle olması beklenen) sorularına cevap vermesi için davet edilmişti.

Konuşmadan bir gün önce, utangaç bir şekilde kocama, konuşma metni konusunu veya en azından metnin bir özeti ko-

nusunu açtım; yeni hayat arkadaşımın cevabı garipti: “Neredeyse hazır...” Kocamın topluma açık konuşmasına ilk defa şahit olacak birisi olarak, gergin bir şekilde tüm günümü bu metin veya özeti ile ilgili bir “haber” bekleyerek geçirdim. Dairemizden ayrılmadan beş dakika önce, aniden küçük bir dosyalama kartı üzerine el yazısı ile birkaç not yazdı ve “İşte metin!” dedi.

Bu şekilde izleyicilerle dolu salona ulaştık ve ilk sıradaki yetime oturdum. İlk sırada oturmamın sebebi, bana verilen önemden dolayı değil, sadece kocamın karşısında daima doğrudan hitap edebileceği bir yüz istemekte ısrarlı olmasından ve eşi, hayat arkadaşı olan benim yüzümün de bunun için en uygun olmasından dolayıldı. Dr. Wallace oturumu açtı ve sözü Muhammed Esed'e verdi; oldukça donanımlı izleyicisine heyecanlı ve ikna edici bir konuşma yaptı, notlarına bakmayı bile unuttu. Konuşma coşkulu bir alkış aldı ve daha önemlisi ardından zekice birçok soru soruldu; çok keyifli ve ufuk açıcı saatler aktı gitti.

Bu aslında kendi başına önemli bir anekdot değil, sadece şahsen kocamın kibirden tamamıyla yoksun olmasını niçin bir kusur olarak gördüğümün izahıdır. Doğal olarak da bu konuşma ve radyo-televizyon izleyicilerine canlı olarak yaptığı birçok diğer konuşmayla ilgili ne bir yazılı “metin” ve ne de sesli bir kayıt bıraktı.

Hemen hemen aynı şey, 1959 veya 1960 yılında kocam, başkanlığı Sör Arnold Toynbee tarafından yürütülen, Londra Uluslararası İlişkiler Kraliyet Enstitüsü'nde, İslâmî Devlet düşüncesinin temelini oluşturan ilkeler üzerine bir konuşma yapmak üzere davet edildiği zaman da vuku buldu. Maalesef bu defa o zaman yaşamakta olduğumuz Cenevre'den ayrılıp Londra'ya giderken ona eşlik edemedim, dolayısıyla da hem Sör Arnold'dan hem de diğerlerinden konuşmasının takdir edilme-

siyle ilgili yankıları alsam da, konuştuğu şeyler hakkında bir fikre sahip değilim. Bu böyle devam edip gitti.

Şükür ki, sonunda eski notlarının bir kısmını gözden geçirdim ve İslâm dinine ve politik düşüncesine değerli katkılarda bulunacağına inandığım şeyleri gün yüzüne çıkardım; fakat bu çalışmaların büyük bir kısmı bizatihi kendisi tarafından atılmıştı. Kurtarabildiğim şeyleri, bu alışılmamış Müslümanın yıllarca devam eden tutarlılığının bir örneği olarak “kayıtlara geçmesi için” burada bir kitap halinde sunuyorum. Okuyucudan, bu makalelerin her birini okumadan önce ve okuduktan sonra, yazıldıkları veya konuşuldukları günü ve yılı not etmelerini ve daha sonra günümüzde yayımlandığı tarihe göre değerlendirmelerini isteyeceğim. İnaniyorum ki, benim çarpıldığım gibi okuyucular da, bu düşüncelerin ve öngörülerin yalnızca olağanüstü zamanlamasından ve zaman ötesi olmasından değil, aynı zamanda müthiş tutarlılıklarından dolayı da çarpılacaklardır. Bu yazılar gerçekte, uzun hayatının kırk yıldan daha fazlasında Muhammed Esed'in, “entelektüel yüz”ünün adeta bir profilini oluştururlar. Ben bunu, her nerede olurlarsa olsunlar Müslüman kardeşlerimle paylaşmak istedim.

Lizbon 1986
POLA HAMİDE ESED

NOT

Bu kitapta alıntılanan Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin mealleri, Dâr el-Endülüs [Cebel-i Târik] tarafından yayımlanan Muhammed Esed'in *The Message Of The Qur'an* [*Kur'ân Mesajı*] isimli çalışmasından alınmıştır.

HUKUKUMUZ YAZARIN NOTU

Bu sayfalarda önerilen tezler, Eylül 1946 ile Şubat 1947 arasında Lahor'da yayımlanan makalelere dayanmaktadır. O günlerde “tek kişilik dergi” olarak kendim yazıp editörlüğünü de kendim yürüttüğüm periyodik *Arafat* dergisinde yayımlandılar. “Aylık Müslüman Düşüncesi Eleştiri Dergisi” başlığından da anlaşılacağı üzere *Arafat* dergisi, bir insanın yapabileceği kadarıyla, İslâm Hukuku'nun kapsamı ve pratik uygulamalarıyla ilgili Müslüman toplumda hâkim olan büyük kafa karışıklığını gidermeye yönelik bir nevi basın monoloğuydu.

Böylesi bir “monolog”a sevk eden ilk dürtü, o zaman Avusturya vatandaşı olmam dolayısıyla, kendimi 1 Eylül 1939'dan 14 Ağustos 1945'e kadar Hindistan hükümetinin “gayr-i iradî” bir misafiri olarak bulduğum II. Dünya Savaşı esnasında bana geldi. O yıllarda, Asya'nın her tarafından gelişi-güzel bir şekilde apar-topar toplanmış ve hiçbir fark gözetilmeksizin “düşman yabancılar” olarak dikenli teller arkasına hapsedilmiş, hem Nazi, hem de Nazi olmayan, hem Faşist, hem de Faşist olmayan yaklaşık 3.000 Alman, Avusturyalı ve İtalyan ile dolu bir gözaltı kampındaki tek Müslümandım. Bu kadar gayr-i müslim arasında tek Müslüman olmamın, 1926 gibi oldukça erken bir zamanda kendim için seçmiş olduğum toplumumun ve manevî ortamımın kültürel ve entelektüel problemleri üzerine kafa yormamın yoğunluğunu artırmaya katkısı bile oldu. O günlerde Müslümanların içinde bocaladıkları zihinsel bulanıklık ve kültürel kargaşa, sürekli olarak benim zihnimi de kurcalamaktaydı. Bu karışıklığın sebebi veya sebepleri hakkında düşünmek bende bir takıntı haline geldi. Kur'ân ve Son Peygamber'in örnek hayatı gibi iki muhteşem manevî rehber bahşedilmiş bulunan bir toplumun, bu rehberliğin pratik uygulamaya aktarılacağı “hu-

kuk” kavramı üzerinde açık ve net bir uzlaşmaya varmada yüz-yıllardır niçin başarısız oldukları sorusuna cevap arayarak her gün sabahtan akşama kadar büyük koğuştta gezinip durmaktaydım. Ve bir gün zihnime, bu acı soruya bir cevap doğu verdi: Yüzyıllardır süregelen hukukî nazariyeler ve çeşitlilik İslâm Hukuku'nu örttüğünden (anlaşılmaz hale getirdiğinden) ve dolayısıyla da pratik olmaktan çıkardığından dolayı, Müslümanlar İslâm Hukuku'nu toplumsal ve bireysel hayatlarının gerçek problemlerine uygulamadılar ve uygulayamadılar. Bu büyük karmaşa herhangi bir şekilde çözülmedikçe ve İslâm Hukuku önceki berraklığına ve sadeliğine kavuşturulmadıkça, hukukun gerçekten ne olduğuyula ve onun Müslümanlardan ne istediğiyula ilgili çatışan kavramlar labirentinde sonsuza kadar hata yapmaya mahkûm oldukları gerçeğiyula çarpıldım.

O zamanlar, önde gelen İslâmî düşünür Kurtubalı Ebû Ali ibn Hazm'ın eserlerini henüz okumamıştım; gözaltı kampından serbest bırakılmamdan sonra İbn Hazm'ın çalışmalarını okuduğumda, bağımsız olarak varmış olduğum bu sonucun, bu büyük düşünürün temel düşünceleriyle aynı olmasa bile, onun düşüncelerine çok yakın olduğunu gördüm. Elbette İbn Hazm'ın *fikhî* hükümlerinin hepsi zâhirî değerlerine göre kabul edilemezler veya kabul edilmemelidirler; bu hükümlerden bazıları, *şeriatın* sadece hukukî gayesini değil, manevî gayesini de kavramak isteyen zihinlere çekincesiz kendisini benimsetmeyen dogmatik lafızcılığın bir sonucudur. Bununla birlikte İbn Hazm, Kur'ân'ın ve Hz. Peygamber'in Sünneti'nin net buyruklarının ötesine giden ebedî İslâm Hukuku'nu özgürleştirme çabalarında teamüllere karşı cesurane bir şekilde karşı koyan, geçmişimizin önde gelen küçük bir grup düşünürü arasında gerçekten çok yüksek bir mertebededir.

Başlangıçta izah ettiğim gibi, bu makalenin temelini oluşturan düşünceleri ilk olarak yaklaşık kırk yıl önce dile getirmiştim. Ancak öyle görünüyor ki, bu süre zarfında meydana gelmiş

olan değişimlere rağmen bu düşünceler, günümüzün sosyal ve kültürel durumuna oldukça geçmişte kalan o dönemdekinden çok daha uygun düşmektedir.

Günümüzde bütün Müslüman ülkelerde ve toplumun tüm sosyal katmanlarında, hayatımızın temel faktörü olarak İslâm'ın yeniden tesis edilmesine yönelik derin bir özlemlerle birlikte, hem geçmişimizin ihtişamının, hem de başarısızlıklarımızın farkındalığında güçlü bir canlanmaya şahit olmaktadır. Bazı ülkelerde, özellikle de Pakistan'da, doğru yönde samimi ve planlı bir çaba gösterilmektedir: zekât ve öşür sisteminin yeniden uygulamaya konulması, gelecekte İslâmî ekonomi sistemine yeniden dönüşe bir ön koşul olarak *riba'nın* [fâiz'in] sakıncalarından uzak bir bankacılık reformu ve benzeri şeyler; fanatizm yokluğu ve itidal eksikliği ile birlikte bütün bunlara maalesef, gerçek bir İslâmî devlete doğru uzun bir yolculuğa çıkmış olan başka iki veya üç ülkede rastlanmaktadır.

Övgüye değer Pakistan örneğini dikkate alsak bile, bir bütün olarak günümüz Müslüman dünyasına özgü olan duygusal çalkantının şimdiye kadar tutarsız ve karışık olduğunu görmekteyiz. Hedeflemiş olduğumuz manevî, sosyal ve her şeyden daha fazla politik geleceğimizin nasıl bir şey olacağı hususunda fikir birliği yoktur. İslâmî gerçekliğe dönme arzusu bir şey, ancak o gerçekliği bütün somut yönleriyle *tasavvur etmek* başka bir şeydir. Bu çıkmazımızda salt sloganlar bir işe yaramayacaktır. İslâmî bir “devrim” (Müslüman zihnine sunî olarak zerk edilen Batılı bir kavram) rüyası, sadece *ümmetimizdeki* mevcut birçok çatışmanın şiddetlenmesine ve böylece kendimizi içinde bulduğumuz kargaşanın derinleşmesine yol açabilir. Aynı durum, şu veya bu Müslüman ülkenin, kadınlara *hicab*'ın uygulanması ve bazı suçlara *şeriat* cezalarının uygulanması dışında başka bir şey olmaksızın, “İslâmî devlet” unvanını aldığını iddia etmesi için ve ayrıca Batılı yöntemlere uygun, ancak İslâmî öğretilere tamamiyle karşı olacak bir şekilde kendilerini yetkili bir ruhban

sınıfı olarak tasavvur eden ve durumdan vazife çıkaran “İslâm muhafızları” gruplarınca devlet gücünün deruhte edilmesi için de geçerlidir.

Bu makaleyi, bu geçiş sürecinde İslâm dünyasının karşı karşıya olduğu temel meselenin aydınlatılmasına katkıda bulunmak amacıyla, duygunun tek başına bizi hedefimize yaklaştırmayacağıının idrakinde olan bütün Müslümanların değerlendirmesine sunuyorum.

Başta izah etmiş olduğum üzere aşağıdaki sayfalar, kırk yıl önce makale olarak yayımlanmış –hatta az bir kısmı kelimesi kelimesine aynı olan– çalışmalarımın sonucudur. Bu durum, mevcut makaledeki birçok tekrarı açıklayabilir; bu tekrarlardan dolayı okuyucunun hoş görüsünü talep ediyorum.

I. TAKDİM

İnsanlık tarihi, medeniyetlerin yükselişi ve çöküşüyle belirlenir. Medeniyetler, eski Mısır medeniyetinde olduğu gibi bazen belirli bir bölge veya ırkla sınırlı kalır, bazen de günümüz Batı medeniyetinde olduğu gibi birkaç ırkın ortak çabalarıyla oluşturulur ve engin uzay boşluklarına kadar yayılır. Onların nasıl başladığını hiç kimse tam olarak bilemez. Her medeniyetin başlangıcını izah etmeye teşebbüs ettikten sonra oluşturulan, medeniyetlerin bilinç altında kendisiyle birlikte taşıdığı efsaneler ve masallar bir yana, o medeniyetin *başlangıcının* nasıl ve ne zaman olduğu hususunda hassas, tarihî bir gösterge asla bize verilmez. Her ne zaman bir tarihçiye ilk defa görünür olsa, daima tam teşekküllü bir organizma olarak görünür; yani, arka planında belirli bir ölçüde bir evrim olması gerekiyormuş gibi görünür. Fakat bu organik geçmiş, bizim tam tanımlamamızdan yakasını sıyrır; geriye doğru bakan tarihçi, *bir oldu-bittiden* daha fazla bir şey fark edemez. Medeniyeti, tam gelişmesinin kemalinde görür, biraz daha geriye bakarsa ilk oluşum safhalarını fark edebilir; ancak hepsi bundan ibarettir. Medeniyetin doğuş zamanını ve şeklini asla fark edemez. Bizim bu tarihsel yetersizliğimizin sebebi, genel olarak medeniyetlerin asla bir bireyin doğduğu gibi doğmamasından kaynaklanır; medeniyetler, net bir geçiş olmaksızın, birinden diğerine belirsiz bir şekilde akar gider.

Bir medeniyetin “atasını”, genellikle o medeniyetin çağdaş veya önceki medeniyetlerle paylaştığı efsaneleri, töreleri, felsefeleri veya sanatsal gelenekleri analiz ederek belirleyebileceğimiz doğrudur. Fakat “ata” medeniyetinden, incelemekte olduğumuz medeniyete dönüşümünü belirleyememekteyiz. Bu durum, hem ölü, hem de yaşayan medeniyetler için geçerlidir. Örneğin, Avrupa medeniyetinin başlangıcını kim belirleyebilir?

Bu medeniyetin, Batılı ihtiyaçlara ve davranışlara göre uyarılan Doğulu din Hristiyanlık ile birlik içindeki Roma İmparatorluğu'nun yıkılmış kalıntılarında tedricî bir şekilde ortaya çıkmış olduğunu biliyoruz. Fakat bu yeni birleşik medeniyet, kendi müstakil şeklini tam olarak ne zaman aldı? Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde, IV. veya V. asırdaki bir dönemde olmalı. Bundan daha kesin bir şey söyleyemeyiz. Hiçbir bilim adamı, parmağını belirli bir tarihî olay üzerine veya hatta belirli bir yüzyıla koyarak, “Bu, Avrupa medeniyetinin başlangıcıydı ve şunlar şunlar da bu başlangıcın tam sebepleriydi” diyemez. Gerçekte Avrupa medeniyetinin oluşum süreci çok geniş bir zamana yayılmıştır. Bütün temel özellikleri, –dünya görüşü, ahlâkı, hukuku, gelenekleri ve sosyal kurumları, ekonomik ve politik organizasyonları– çok farklı kültürel geleneklerin yavaş bir şekilde birbiriyle karışmasının sonucuydu. İmparatorluk Roma'sının ve Hristiyanlığın gelenekleri, yegâne belirleyici etkenler değillerdi. Kısa süre sonra, şimdiki Avrupa medeniyetinin onlar olmaksızın düşünölemeyeceği Kelt ve Cermen kabilelerinin geleneklerinin yollarıyla, zamanın keşfedilmemiş pusundan gelen ve çok büyük ihtimalle Orta Asya'yı gösteren yollarla yakınlaştılar. Romalılara gelince, *medeniyetlerinin* başlangıcı net bir şekilde belirlenmiş midir? Geriye doğru takip edersek yine, Romalıların İtalyan yarımadasındaki ataları olan, zaten kendileri de muhtemelen Anadolu kökenli olan ve çok karmaşık bir ırka ve kültüre sahip olan Etrüsklere giden bir yol ve Yunanlılara giden bir başka yol olduğunu görürüz. Yunanlılardan gelen yol, yine kısmen Anadolu'ya ve kısmen de Girit adası merkezli ve muhtemelen kökleri Mısır geleneklerine dayanan Minos kültürü olarak tanımlaya-geldiğimiz o puslu yapıya götürür. Benzer durum, kuzeyde Orta Asya'nın içlerine, Pamirler'in ötesine ve güneyde ırk ve kültür kökeni belirsiz olan, muhtemelen Mohenjodarolar vasisitesiyle Mezopotamya'daki Sümerlerle bağlantılı olan Dravidanlara kadar uzanan Hindu medeniyeti için de geçerlidir. Böylesi bir durum, zamanın ötesinde Arap çöllerine ve Keldâniler,

Bâbilliler, Mısırlılar ve gizemli Hititler ile bağlantılı olarak Mezopotamya'nın verimli ovalarına kadar uzanan Kitab-ı Mukaddes'teki İsrail medeniyeti için de söz konusudur. Aynı şey, Çin medeniyetinin tarih öncesi kökenleri, Japonya'da Tatar-Polinezya kolu, İran, Bâbil ve Asur gibi, yani medeniyet olarak tanımladığımız sayısız, renkli, karmaşık hareketlerin her biri için söz konusudur. Ancak insanlığın kültürel geçmişine doğru daha derine kazdıkça, medeniyetin “doğmuş” olduğunu söyleyebildiğimiz belirli bir nokta asla bulamayız; Eski'nin sona erdiği ve Yeni'nin başladığı görünür bir eşik asla yoktur.

Fakat bütün bunların bir istisnası vardır, emsalsiz olmasıyla hayrete düşüren bir istisna... Bütün medeniyetler içinde, yokluğu ve varlığı arasındaki eşiği bir adımla aşmış ve tarihin kesin bir zamanında görünür bir şekilde mevcudiyetini ortaya koymuş olan tek medeniyet, İslâm medeniyetidir.

Diğer bütün medeniyetler, birçok çapraz akımlardan ve geleneklerden duraksamalarla oluşurlarken ve kendilerine özgü biçimlerine ulaşmaları için daima çok uzun bir süre gerekli olurken, bu müstesna medeniyet, başlangıcından beri bir medeniyetin bütün temel niteliklerine sahip bir şekilde, yani net bir şekilde tarif edilen bir toplum, özgün bir dünya görüşü, kapsamlı bir hukuk sistemi ve belirli bir sosyal ilişkiler modeline sahip olarak aniden ortaya çıkıverdi. Bu donanım, birçok çapraz akım ve geleneklerden değil, yalnızca bir tek tarihî olaydan, yani Kur'ân'ın vahyedilmesinden ve bir tek tarihî şahsiyetten, yani Arap peygamber Hz. Muhammed'den kaynaklanmaktaydı. Hz. Peygamber'e uyarak ve Kur'ân'ı hayatın düzeni olarak kabul ederek Müslüman olan insanlar, önlerine konulan bu yeni ideolojinin geleneksel görüşlerinden ve eski hayat tarzlarından tam bir kopuş anlamına geldiğinin tamamıyla farkındaydılar. Bunun, sade ve gösterişsiz Arap halkı tarafından kabullenilmesi, insanlığın hayatında tamamıyla yeni bir şeyin ortaya çıkmasıyla aynı anlama gelmekteydi. Kısacası, bütün bir hayat sis-

temi olan İslâm'ın, sadece yeni bir medeniyet talebinde bulunmadığının veya “müjdesini” vermediğinin, aynı zamanda onu gerçekten başlattığının farkındaydılar. Hem onlara, hem de daha sonraki dönemlerdeki tarihçilere göre İslâm Peygamberi'nin zuhuru, kelimenin tam anlamıyla belirli bir *başlangıçtı*.

Bu, İslâm medeniyetinin geçmişle bir bağlantısı olmadığı anlamında alınmamalıdır. Böylesi bir çıkarım, saçma olacaktır. Hiçbir canlı (ve kesinlikle medeniyet de bu kategoriye girer) asla babasız olmaz. Dolayısıyla da Allah'ın Elçisi'nin öğretilerinin dünya görüşü ve sosyal düzeni açısından orijinalliğine rağmen, aynı zamanda daha önceki dinî sistemlerde hâlihazırda mevcut olan birçok şeyi içermesi ve önceki dönemlerin gerçekleri olarak görülmüş olan çoğu ahlâkî değerlerin yinelenmesi de bizi şaşırtmamalıdır. Bu, –özellikle de Kur'ân tarafından– asla inkâr edilmeyecekti; hiç kimse, İslâm öncesi Arap yaşamının bazı yönlerinin İslâm'ın sosyal yapısına dâhil edildiğini inkâr etmeyecekti. Fakat bu durum, böylesi bütün erken unsurların, Hz. Peygamber tarafından “sonradan eklenen” bir şey olarak veya (Batılı ilim adamlarının çoğunlukla kabul ettiği gibi) Hz. Peygamber'in ülkesinde ve döneminde yaygın olan geleneklere bir ayrıcalık olarak, sessiz bir şekilde İslâm ideolojisi içine sızdığı düşüncesine götürmemelidir. Çünkü İslâm'ın Arap *cahiliyesi* ile paylaştığı sosyal unsur her ne olursa olsun ve Yahudi veya Hristiyan dinleriyle ortak olarak sahip olduğu düşünceler ne olursa olsun, doğduğu ilk andan itibaren İslâm'ın ayrılmaz bir parçasıdır; bu, bütün ifadelerinde İslâm'ın temelini oluşturan esas ilkenin, insan hayatındaki *tarihî süreklilik* ilkesinin sonucudur.

Birisinin evrim teorisi rüyasını görmeden çok daha önce Kur'ân'ın açıkladığı gibi hayat, kesintisiz sıçramalar serisi değil, sürekli, canlı bir süreçtir. Bu yasa, dinî düşüncenin bir parçası olan düşünsel hayat için de geçerlidir. İslâm'ın bize kendisi vasıtasıyla indirildiği olağanüstü şahsiyet Hz. Peygamber, asla ye-

ni dinî hakikatler keşfettiği iddiasında bulunmadı. Onun görevi, sadece Allah'ın mesajının taşıyıcısı olarak hareket etmek, insanlık kadar eski olan hakikatleri, bazen insanlar tam olarak kavramasa veya unutsa veyahut yozlaştırırsa da, daima doğru olan hakikatleri dile getirmek ve son şeklini vermek ve bu hakikatler temelinde insanın gerçek ihtiyaçlarına mükemmel bir şekilde karşılık veren, dolayısıyla da gelecek bütün zamanlarda uygulanabilir olan bir sosyal düzen ortaya koymaktı. Bu durum, İslâm'ın şaşırtıcı derecede yeni olan birçok şeye ilave olarak, eski dinlerde malum olan bazı unsurları da içermesi, Allah'ın tarihî süreklilik yasasına tamamıyla uygundur. Böylesi unsurların İslâmî düzen temelinde ortaya çıkan yeni medeniyete *canlı bir şekilde* aktarılması da, bu yasaya aynı derecede uygundur.

(Burada bir açıklama gereklidir. “İslâmî Medeniyet” ifadesi üzerinde şimdiki ve bundan sonraki ısrarım, Müslümanların değişik tarihî başarılarına, örneğin Bağdat Hilafeti'nin veya Memluk dönemindeki Mısır'ın kültürü yahut Moğol Hindistanı'nın yönetimi veyahut İspanya'da Arapların bilimsel, edebî ve sanatsal başarılarına bir atıf olarak algılanırsa kafa karıştırıcı görünebilir. Dolayısıyla bu aşamada, “İslâm Medeniyeti” kavramıyla, Müslümanların tarihlerinde herhangi bir ülkedeki veya dönemdeki belirli başarılarını değil, İslâm tarafından ortaya konulan sosyal düzeni ve hayat tarzını kastettiğimi açıkça ifade etmek isterim.)

Tabii ki, tarihin berrak ışığında bu kadar müstesna bir şekilde başlayan İslâm medeniyeti, tam biçimini bir defada almadı; çünkü canlı bir organizma *büyümeliydi*. Organik büyüme, sadece doğuştan gelen niteliklerin gelişmesini değil, aynı zamanda dışarıdan gelen hususların özümsemesini de içerir; bu şekilde İslâm medeniyetinin zaman içinde diğer kültürlerden bazı ilave etkiler alması ve bir dereceye kadar orijinal şeklini değiştirmesi çok doğaldır. Kültürel ortamın, medeniyetin geliş-

mesi üzerinde böylesi etkileri, fizikî ve sosyal çevrenin büyü-
mekte olan bir çocuk üzerindeki etkisine çok benzer. Fakat çev-
renin bütün etkileri, çocuğun anne rahmini terk ettiği anda sa-
hip olduğu temel fitrî kişiliğini değiştiremediği gibi, İslâmî me-
deniyetteki sonraki değişimler de bu medeniyeti bazen perde-
lese veya yozlaştırsa da, aslî “istidadını” esas itibariyle değiştire-
mezler. Bütün bu değişimlerle birlikte bu medeniyet, hepimizi-
nin bildiği gibi çok açık bir şekilde belirlenebilir tarihî bir anda,
yani Hz. Muhammed'in yirmi üç yıllık nübüvvetinde vuku bu-
lan göz kamaştırıcı doğuşu anında bile müstakil, kendine yeten
bir organizma olduğu bir gerçek olarak ortadadır. Herhangi bir
anda, herhangi bir yerde doğuşunun tarihî ânını ve tam koşul-
larını belirlememize müsaade eden başka bir medeniyet yoktur
ve asla olmamıştır.

İslâmî medeniyetin bu tarihî yeganeliği akademik açıdan
oldukça görkemli olabilir. Ancak birisi, bu medeniyetin köken-
lerinin diğer bütün medeniyetlerden biçimsel olarak farklı ol-
duğunu bilmemizin ve daima hatırlamamızın gerçekten o ka-
dar da önemli olup olmadığını sorabilir.

Ben önemli olduğuna inanıyorum. Medeniyetimizin tam
başlangıcını, zamanını ve nasılını belirleme imkânı, akademik
olarak atfedilenden çok daha önemlidir; sadece geçmişimizin
anlaşılması için gerekli olmakla kalmayıp, aynı zamanda hem
günümüz, hem de geleceğimiz için pratik neticeleri olabilir.
Böylesi bir imkân, onun bazı özelliklerini bozan sonraki ekle-
melerin olmadığı en ilk çağındaki aslî yapısına sahip İslâm me-
deniyetini gözden geçirme imkânı verir ve böylece özgün yapı-
sını ve “iradesinin” yönünü belirleme imkânı verir. Bir medeni-
yet birçok yüzyıl süren gelişme sürecinden geçtiğinde, başlan-
gıçta hedeflediği şeyi, yani kapsadığı sosyal ve kültürel idealleri
tefrik etmek genellikle güçtür; çünkü bu süre zarfında temelini
oluşturan savlar, başlangıçta ona ait olmayan unsurlarca örtül-
müş ve böylece bir medeniyetin hayatını oluşturan enerji biri-

kimi, özgün istikametinden sapmış ve tetricî olarak başlangıçta akmakta olduğu kanallardan oldukça farklı kanallara yönelmiş olabilir. Kısacası, yaşayan bir medeniyet fazlasıyla esnek, değişken bir olgudur.

“Geleneksel” medeniyetler mevzubahis olduğunda, orijinal eğilimlerinin belirlenmesi, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, önemli olmayabilir (burada “geleneksel” terimini, bir ideolojiyi temel alan değil, önemini kuşaktan kuşağa “devredilmesinden” çıkaran değerleri temel alan hareketleri ifade etmek amacıyla kullanmaktayım). Böylesi medeniyetlerin devam eden canlılığı, ideolojik anlamda herhangi bir “orijinal irade”nin korunmasına bağlı değildir; seçtiği kanallara ve maruz kaldığı ideolojik dönüşümlere bakmadan, yalnızca böylesi bir yaratıcı enerjinin korunmasına bağlıdır. Böylesi “geleneksel” medeniyetlerin hepsi de coğrafi ve ırk gereksinimlerden ortaya çıkmıştır. Bunların hepsinde, belirli bir coğrafi bölgeyle sınırlı halk, ırk veya ırklar gruplarının kendilerini geliştirme dürtüsünden başka bir şey egemen olmamıştır. Bu kendini geliştirme dürtüsü, tamamıyla içgüdüselidir ve dolayısıyla da kelimenin tam biyolojik anlamıyla *evrimseldir*. Köklerinden yukarıya doğru yükselen, gıdasını topraktan ve havadan alan, toprak ve iklimin özellikleriyle bağlantılı olarak kendi canlılığının soyut kurallarına göre dallanıp budaklanan bir ağacın büyümesine benzetilebilir. Her bir dalın hangi yöne gideceğini ve ne kadar büyüyeceğini asla tam olarak tahmin edemezsiniz. Bir ağaç açısından böylesi bir tahmin kesinlikle önemsizdir, çünkü burada önemli olan yön değil, büyümeyi sürdürme *gerçeğidir*.

Fakat İslâm medeniyeti gibi *ideolojik* bir medeniyette problem oldukça farklıdır. En azından belirli bir düşüncenin [bir “programın”] vasıtası olmasıyla, varlığını yalnızca belirli bir ırk veya millet tarafından kendini geliştirme içgüdüsel dürtüsüne borçlu değildir. Şüphesiz bu medeniyet, sadece somut insan ortamında ete-kemiğe bürünse de, sürükleyici gücü herhangi bir

halkın ırkî enerjisine bağlı değildir: Yalnızca aklen ve duygusal olarak kendilerini İslâm düşünceci ile tanımlayan ve İslâm'ın ilkelerini pratik hayata uygulamaya hazır gören, hangi ırktan ve bölgeden olursa olsun bireysel erkek ve kadınların bilinçli birlikteliğine dayanır. Böylesi bir medeniyette, asıl gayenin yaygın şekilde bilinmesi çok önemlidir; çünkü bu bilgi, o gayeyi gerçekleştirme iradesine sahip olmasıyla, *kültürel enerjinin tek kaynağıdır*. Bu bilginin bulanıklaşmasına müsaade edilirse, medeniyet derhal ideolojik olmaktan çıkar ve farklı millî, yani “geleneksel” medeniyetlere bölünmesi kaçınılmaz olur. Bu geleneksel medeniyetler, bundan sonra da yalnızca bilinçsiz ırkî gelişme kurallarına uyar ve puslu bir şekilde hatırlanan geçmişlerindeki birlikteliğin ötesinde ortak hiçbir şeye sahip olmazlar.

Dolayısıyla bizim, İslâmî medeniyetin tam başlangıcını ve böylece onun ideolojik “iradesini” belirleme imkânımızın, onun sürdürülmesi için daima hayatî derecede önemli olduğu açıktır; özellikle de günümüzde böyledir.